

Írások Tamási Áron

Vitéz lélek című példázataról

Havas Gyöngyvér

Tamási Áron: *Vitéz lélek: példázat három felvonásban*, 1940.

(Az első bemutató: 1941. január 25.)

A darab színrevitele: Vidnyánszky Attila, Magyar Nemzeti Színház (2015)

„Várjad az Urat és őrizd meg az Ő útját” – gondolatok a *Vitéz lélek* című példázatról
(Zsoltárok Könyve 37,34)

Hosszan elnyúló árnyékok, ritmikusan rezdülő, koronájuktól megfosztott csonka fatörzsek ereszkednek a megfoghatatlan körvonalú térbe. Csend van, kimért szavak keringenek a ködös kihaltságban, csupán egy-egy erősebb konfliktus rázza meg az egybemosódó égi és földi világot. Az erdő titkokat eltemető zúgása és érzelmektől való kilengése, elhagyatott otthonokat, hazátlan lelkeket vesz körül. Ebben a misztikus térben pislákol a Megváltáshoz vezető csillag egy megvetett, majd felmagasztalt számár homlokán. Innen kezdődik el Balla Péter és az újrakezdés példázata. Miért indítottam elemzésemet ezekkel a lírai, súlytalan hangulatképekkel? Az érzékszervek és érzelmek olvasata ez, melyek elsőként találkoznak a színpadon megteremtett világgal, a Vidnyánszky Attila rendezésében színre vitt Tamási Áron-darab többszörösen rétegzett szimbólumrendszerével. Az érzelmek világából a racionális elemzés felé közeledve szeretném jelezni, hogy a *Vitéz lélek* című darabról nem kritikai értekezést szeretnék közölni, hanem egy laikus elemzését – politikai aspektusok, a rendezői és színészi teljesítmények részletes kiértékelése nélkül –, melyben a színdarab hatását vizsgálom, és elemzem a szöveggönyt Tamási Áron *Himnusz egy számmárral* című novellájának tükrében. Az érzelmek tengeréből kiúszva tehát egy ridegebb magaslatról folytatódik az elemzés.

A három felvonásos mű egészét vizsgálva elmondható, hogy – Krisztus evangéliumi példázataival párhuzamosan – a lelki nagyságra és az igaz életre

HAVAS GYÖNGYVÉR egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar.

nevel. A színdarabban – ahogyan már a cím is utalt rá – végig kimutatható a Biblia szövegkorpuszának hagyománya, például a jellembeli metamorfózist megelő két legfontosabb szereplőnek (Balla Péter és Butyka Lázár) a Szentírásból át-emelt neve van. A főszereplő a kőszikla szilárdságával áll ki az igaza mellett – Péter apostolhoz hasonlatosan –, minden csúfolódás és reménytelenség ellenére se hajlandó megválni a szamarától. Balla Pétert szinte az egész közösség kigúnyolta, úgy vélték az ilyen alantas négy lábú nem székely embernek való. A dolog odáig ment el, hogy a község nevében Csorba – a falu bírása – a szamar elcsapására szólította fel Pétert. A szamar hátán kirajzolódó keresztet a gyerekek fedezik fel, bennük még megvan a jövőbe vetett hit. Jób példázatát kétszer is említik, például Péter az első felvonásban hasonlítja saját helyzetét Jób megpróbáltatásaihoz, és a következő megállapításra jut: „Jób csak testi sebekkel ült, én lelkemben a tövisekkel!” Meglátásom szerint a történet igazi fókuszában a másik kiemelt szereplő, Lázár egyéni sorstragédiája áll, az ő feltámasztása és feloldozása jelenti a két fiatal (Péter és Boróka) egymásra találásának kulcsát is. Lázár foglalkozása szintén evangéliumi eredetű, ugyanis Szűz Mária jegyeséhez, Józsefhez hasonlatosan ácsmester. A párhuzamot azért érdemes hangsúlyozni, mert Józsefnek is meg kellett őriznie Mária szeplőtelenességét, ahogyan Lázárnak is Boróka tisztaságát, azonban Lázár lelkét és gondolatait súlyos bűnök tartják bilincsben, ennél fogva Szent Józsefhez való hasonlítása csak jelképes, a teljes megfeleltetés nem lehetséges. A testi vágytól gyötrődő Lázár a második felvonásban az *Énekek énekét* olvassa, vívódásai minden sornál érezhetőek. Amíg Péter szemszögéből a szamar hátán látható kereszt a hit jele, addig Lázár esetében a szenvedés szimbóluma. A lelki megpróbáltatásoktól megtört ács a harmadik felvonásban kér feloldozást közvetve az Úrtól és közvetlenül Balla Pétertől, akinek minden bűnét megvallotta.

A darab a szeretteink emlékezetéről is tanít, akit nem felejtünk el, az nem szűnik meg létezni. Ambrus a szívében nevelte fel Idát, akiről úgy hitte, hogy négyéves korában elveszítette. A színdarab további egyetemes kérdésekkel is foglalkozik, például az „Égi és Földi szerelem” témájával, melynek egyik ismert képzőművészeti előképe Tiziano 1515 körül készült, azonos című munkája (Róma, Galleria Borghese). A velencei festő remekművén látható fehér ruhás hölgy az elmúló földi boldogságot, az őt meglátogató Vénusz pedig a mennyei örök boldogságot személyesíti meg, tehát egy műalkotásban találkozunk egymással az ég és a föld, ahogyan Balla Péter szerette volna „egymásra borítani” Ida mennyekben levő lelkét és Boróka földi valóságban látható alakját. Tamási Áron példázatában a Csillag az égi szerelem szimbóluma – ami fényességében megfeleltethető a Vénusz bolygóval, vagyis az Esthajnalcsillaggal, amely mindig tájékozódási pontot és reményt adott az úton levőknek –, míg a földié maga Boróka. A színdarab csillaga több jelentéstartalommal is rendelkezhet, utalhat a betlehemi csillagra – amely utat mutatott a Megváltóhoz –, de lehet a lélek jelképe is. Többször jelen van a darabban, elsőként a szamar homlokán látja Balla Péter, majd Ida lelkének kivetülése. A csillag kapcsolatot teremt a földi

szereplők között: mialatt Péter a „választott csillagát nézte az égen”, Boróka álmatlanul forgolódott, mert „egy csillag besütött rá, mint a kés”.

A ház felépítésének szintén többszörösen terhelt a szimbolikája, utal a háború utáni újjáépítésre, az újrakezdésre, Isten házára, ehhez – a szakrális vonatkozáshoz – kapcsolódik továbbá, hogy egyes településeken szokás keresztet állítani a ház tetejére. Ez a kulcsfontosságú mozzanat a színdarab utolsó jelenetében történik meg: Lázár, aki levette válláról bűneinek és elfojtott vágyainak keresztjét, Péter házára – a „lélek templomának” tetejére – helyezi fel azt. A zárójelenetben – az új ház megáldása után – eucharisztikus vonatkozású elemként Boróka megszegei a kenyeret, és szétosztja a jelenlevők között. Nem derül ki egyértelműen, hogy Lázár elmondta-e Ambrusnak az igazat, miszerint Boróka az ő lánya, de Ambrus tekintete sejteti, hogy a vallomás megtörtént.

Maga a térhasználat is szimbolikus, a természetes és a mesterséges terek egymásra vetülnek, összhangban vannak, és nem határolódnak el élesen egymástól. A színpadkép különleges elemei a fenyőerdőt idéző fatörzsek, melyek sejtelmesen inogtak és az erősebb érzelmi töltetű jeleneteknél egészen kilengtek, mintha beleborzongtak volna a feszültségbe. A fának – mint sokszorosan terhelt szimbólum – több vonatkozó aspektusa is lehet, például Krisztus keresztje, a Bűnbeesés almafája (ezt erősíti, hogy a csábító szerepét játszó, de alapvetően jó szándékú Panna gyakran almát fogott a kezében), a Székelyföldre jellemző táj meghatározó eleme, valamint fontos építőanyag. A kevés díszlet mellett a konfliktusok jól érzékelhetők voltak, erős hatást gyakoroltak ránk, akik az első sorokból figyelhettük a szereplők mozdulatait.

A darab színrevitele aktualitás az első világháború centenáriumán, Balla Péter az első viláégés idején vesztette el mindenét, és az életet egy számmal kezdené újra: „kicsiből, alázatosan és hittel” építene házat és jellemet. A darab negatívan értékeli a gépek, technikai vívmányok szerepét, mert a háború lelketlen eszközét látja bennük. A szerző több elemet is felhasznált a *Himmusz egy számmal* című novellájából (megjelent a *Szerelmes Csillag* című novelláskötetben, 1922–1929). A kezdő jelenet szinte teljesen megegyezik, a novella is az első viláégésből hazatért, nincstelenné vált ember megpróbáltatásait mutatja be. Az első színtér a romba dőlt ház, majd a világi javak megsemmisülését követi a lelki kincsek kifosztása, ugyanis – mind a novellában, mind pedig a színdarabban – a kedves nem győzte kivárni az eltelt hét esztendő (négy a háborúban és három fogságban), és máshoz ment férjhez. A hét misztikus szám a néphagyományban, talán nem véletlen a hangsúlyozása sem. A számár – a hátán látható keresztel együtt – jelképes, fizikai valójában egyszer sem látható a színdarabban, a novellában Virágvasárnap jelenik meg Krisztus Jeruzsálembé való bevonulásának negatív analógiájaként.

A novellával azonos elemek mellett a darabban további népi és egyetemes kulturális örökség részét képező szövegrészletek is találhatóak, például ilyen a számár hátán látható keresztrel kapcsolatos mondat: „Mert ez nemcsak számár, hanem jel, melyben nekem csak győzni szabad.” A sorok emlékeztetnek a Nagy

Konstantin császár (ur. 306–337) látomásához kötött alábbi sorokra: „in hoc signo vinces”, vagyis „e jelben győzni fogsz”. A színdarabban az *Itt jelen vagyok* az Istennek Fia (*Éneklő Egyház* (ÉE) 163, *Érsekújvári Kódex*, 1530) kezdetű liturgikus ének dallama hallatszik a sorsfordulókat és a lélek metamorfózisát mutató jeleneteknél. Ezen ének megtalálható a székelyföldi, csíki Jancsó Benedek-kódexben is (Domokos Pál Péter: *Egyházzeneink múltja*, 2.), tehát nemcsak tematikájában, hanem székely vonatkozásában is jól illeszkedik a példázathoz.

Az *Itt jelen vagyok* dallamának felidézése visszavezeti az elemzés fonalát a szavakkal nehezen jellemezhető tudatalatti tartalmak és érzelmek világába. Ismételten megelevenednek a hosszan elnyújtott árnyékok és a koronátlan – talán egészen az égig érő – fák és köztük Balla Péter hitből és bizalomból épített háza. Valóban igaz, hogy a darab színrevitele nem hangsúlyozta túl élesen a konfliktusokat – ahogy ezt az egyes kritikák szóvá is tették –, a boldog befejezésre helyezte a hangsúlyt, és nem igazán hagyott elvarratlan szálakat a cselekményben, de jó érzés volt jelen lenni ebben a reményteljes világban, ahol az erőfeszítések, továbbá a hit nyomán megvalósulnak az elhatározások. Az *Itt jelen vagyok* dallama halkulni kezd, ismételten megjelenik a csend, melyben elveszve keríngenek a ki nem mondott gondolatok...

Vida Mónika

Hol volt, hol nem volt – a „Bakszámár misztériuma”

Színikritika Tamási Áron: *Vitéz lélek* című komoly játékról

„Ott kezdem legalól, ahol egy vesztett embernek s egy vesztés nemzetnek mindig kezdeni kell. Kicsiből, alázatosan és hittel.”

2013-ban tűzte műsorára az új szelek szerint szárnyat bontogató Magyar Nemzeti Színház Tamási Áron darabját. Az adott tér és idő részleges kontextust nyújt a szimbólumokkal és mesebeli egyszerűséggel, tisztasággal átszőtt példázat értelmezési holdudvarának. Az 1941-ben Kolozsvárott és Budapesten párhuzamosan bemutatott darab az akkori politikai és történelmi mondanivalóján túlmutatva új konnotatív sugarakkal világítja meg a jelenkor megújulásra vágyó emberének témáját. Vidnyászky Attila, a darab rendezője így írt erről: „Keresve sem találhatnék a világirodalomban még egy olyan szerzőt és darabot, amely most jobban illene hozzánk, az újrainduló Nemzetihez, mint Tamási Áron és a *Vitéz lélek*.”

A színmű nyelvezeti rétegeinek felfejtésekor a szerzőre jellemző regisztereket vehetjük számba: a valóságosság álruhájába bújtatott népmeseiségét, a mely

VIDA MÓNIKA, egyetemi hallgató (ELTE BTK, Budapest).

hitben gyökerező egyszerű törvényszerűségeit a mindennapoknak, humorral fűszerezett optimista látásmódot és a tömör szavakban visszacsillanó székeley világot. A szereplői karakterek megformáltsága – mind a darab, mind a színészek alakítása nyomán – letisztult, mondhatni „egyszerű vonalvezetésű”. Az első felvonásban vázolt és díszlet révén is a néző tudtára adott szimbólumvilág már hamar kiismerhető, s nem sok fejlődést, gazdagodást vagy változást hoz a miseszerű, katartikus lezárásig. Ott valami olyan harmónia születik meg az előző két felvonásban lassú szemlélődésre ítélt néző és a darab, illetve színészek érzései közt, ami a 400 megfigyelői státusra ítélt embert belevonja a színpadon történekebe.

A díszletek majdhogynem tömörített fájlként sarkallják arra a nézőt, hogy a komótosan haladó cselekmény közben előhívja előzetes tudása és tapasztalatai alapján a fa, élőfa, természettel szemben kisebbségben levő ember, ácsmunka, élet melege, élet keresztje, sírkereszt, hangszerek királynője fogalmak egy halmazba történő értelmezését. Mindezeknek helyes dekódolásához az a felismerés is elengedhetetlen, hogy a példázat két központi momentuma a számár és a szerelem csodája. Az egy dallamra épülő zenei aláfestés talán a Wagner által bevezetett vezérmotívum szerepét tölti be, dramaturgiaiilag fontos helyeken szólal meg, nyomatékosít, de állandó ismétlődésével túlzottan is. Az *Éneklő Egyházban* 163-as számmal jegyzett, a szent jelenlét dicsőítésére szolgáló Itt jelen vagy on ének különlegessége, hogy liturgián kívül is létjogosultsága van, tehát nem avatja templommá a színházat. A középkorból fennmaradt *Kájoni Kancionale* alapján ma a közösségi imádságok megnyitásaként éneklük. Mégis, a darab kritikáinak nagy részében egyértelmű elhatárolódással éltek a szerzők, tekintve, hogy a „színház nem templom”. Most, amikor az Alaptörvény is így kezdődik: „Isten, áldd meg a magyar...” nem hiszem, hogy efféle sarkítással kellene megítélni a látottakat.

A nyitó jelenetben, amikor Balla Péter visszatér régi életébe, s akár csak Jób az Ószövetségben, elpusztult/porba hullt élete romjai fölött belenyugvón kesereg, a lehántolt fenyőtörzs és új alapokra helyezett élete kerül párhuzamba. Tántoríthatatlanul halad azon a megtisztulási úton, amit a számára homlokán levő csillag és a hátán „hordott kereszt” kijelölnek számára. A falu közösségében akkor találja meg újra helyét, amikor először Ambrus fogadja vissza, majd Boróka, s kettejük közt kialakult szeretetkapocs elismerésével már Lázár és Nikitáék is. A történet egyetlen fordulata, amikor fény derül Lázár és Boróka közti vérrokonság hiányára, de ez a megosztott titok könnyítő erejével oldódik csak meg, valódi feloldozás és tisztázás nem történik. A főszereplő fölépült háza és élete felavatása mind a szereplőknek, mind a nézőknek az „Ite missa est” mondatot idézi a fejébe, s mintegy kérdőjelet vagy inkább hiányjelet hagy bennük. A színdarab kidolgozatlanságával és jótékony homályával több napig is motoszkál a nézőkben, s a látottakon való gondolkodás beteljesíti a mondanivalót, saját életünkre és környezetünkre szóló üzenete így válik világossá.

Tamási Áron: *Vitéz lélek*

Nemzeti Színház, Budapest

Rendező: Vidnyánszky Attila

A Nemzeti Színház színpadán a reménység és bizonyosság előadását láthatja, aki Tamási Áron *Vitéz lélek* példázatát tekinti meg. Nem szeretjük a kiüresedett vallásosság fecsegő külsőségeit. Ebben a darabban és a Vidnyánszky Attila által színpadra álmodott előadásban a belső, igazán megélt hit és vallásosság tükröződik. Az a bibliás hit, amely kimondatlanul, minden harsogás nélkül, csendben, a mai napig természetes módon benne van a székely mindennapokban, ahol Tamási novellája és a belőle készült példázat játszódik.

A színpadkép hiteles, hiszen erdő fogadja a látogatót, és benne középen egy családi fészek: nem véletlenül, mert Tamási Áron szülőföldje a székelyeké, a Hargita rengetege. Egy külön világ, egy kis elzárt mikrokozmosz a Magyar Királyság keleti végein. Ebből fakadt a székelyek történelmi feladatköre és öntudata: az Árpád-kortól kezdve határvédő katonanemzet, akik ezért az állandó hadi készenlétért cserébe kollektív nemességet kaptak. A székely ember, mint magyar nemes, mindig *lovon* jár. A legnemesebb és legtisztább jószágot üli meg. Ősi kiváltságaiból és tartásából természetes módon ez fakad.

S ekkor jött Balla Péter, aki egy *szamarat* vett és gondozott a saját udvarán. A mindenki által lenézett állatot. Balla Péter, mint a népmesékben, *hét* esztendeig volt távol: a szent számnak számító *három* évig küzdött az ellenséggel, négy esztendeig meg fogságban volt. Ezt követően hazatért, és az 1918–1920 közötti, nemzet-, ma már tudjuk, Közép-Európa-méretű tragédia után egy szamarat kezdett nevelni. Az első rettenetes világháború után Erdély régi kiváltságai jogi szempontból elvesztek. A még mindig „lovon ülő” emberek ennek ellenére gúnyolták Pétert, nem ismerték fel a jelet, lenézték őt. A jó öreg Sári asszony mondja ki az igazat: „Nem vétettél, fiam, mégis gyűlölködnek ellened, mert más vagy, fiam!” Nem ismerték fel, hogy Péter nem (csak) a középkori katonai értelemben, hanem a *lelkében* volt *vitéz*. Péter azonban kitart. Tudja, hogy *kiválasztott* személy. Éppen azokért választotta ki az Isten, akik gúnyolják őt. Krisztusi sorsot hordozott magánszemélyként és egy nemzet tagjaként egyaránt: „Népek Krisztusa, Magyarország.” Péter hűséges akkor is, amikor a saját falujának gyermekei kereplővel a kezükben rigmusokkal gúnyolják, akkor is, amikor a bíró és az albíró jön ellene hivatalos pecséttel, hogy megvegye a szamarat. De ennek a számarának nincsen ára! Végre egy jószág ebben a világban, amit nem lehet megfizetni. Péter tehát nem adhatja el szamarát, és emiatt a saját közössége kitagadja. Jézus

Krisztus kinyilatkoztatásából tudjuk: senki sem próféta a saját hazájában. Péternek viszont *prófétai* és *apostoli* tudata van. Hiszen ő látja a szamarat, aki a színpadon az egész darab során láthatatlan. *Péter* – neve is beszédes: *sziklát* jelent! – tudja, hogy nem egy hétköznapi állatot nevel, mert a szamár homlokán a csillagos ég látható, a hátán pedig egy kereszt. Jézus Krisztus szamáron vonult be szenvedni Jeruzsálembe. A szamár e darabban is az alázat, a hit és a keresztvállalás jelképe, és annál még több, hiszen a népi mitológiából származó, örök, égi jelképeket hordoz. Péter szamaráról archaikus párhuzamként, az ember lelkébe égett őskép-ként feltűnhet előttünk a nyugat-dunántúli regösénekek csodafiúszarvasa is:

Amott keletkezik
Egy sebes folyóvíz,
Azt körülfogja szép, zöld pázsit,
Abban legeltetik csodaféle szarvas,
Csodaféle szarvasnak ezer ága-boga,
Ezer ága-bogán ezer misegyertya.
Gyulladván gyulladjék, oltalván aludjék,
Haj, regő rejtem, regő rejtem!
Itt is mondanának egy szép leányt,
Kinek neve volna, Nagy Gizella volna,
Hej, regő rejtem, regő rejtem!
Itt is mondanának egy szép legényt,
Kinek neve volna, Bajki János volna,
Hej, regő rejtem, regő rejtem!

(Kerényi György: *Magyar énekes népszokások*.
Bp., 1982, Gondolat, 57.)

Vagy a híres dozmati (Vas) regösének részleteként:

Ne siess, ne siess, uram, Szent István király, az én halálomra!
Én sem vagyok vadlövő vadad,
Hanem én is vagyok az Atyaistentől hozzád követ.
Haj, regő rejtem, regő rejtem!
Homlokomon vagyon fölkelő fényes nap,
Oldalamon vagyon árdeli szép hold,
Jobb vesémen vannak az égi csillagok,
Haj, regő rejtem, regő rejtem!
Szarvam vagyon, ezer vagyon,
Szarvam hegyin vannak százezer sövények, gyulaszlag gyulaszlag,
Holtatlan alusznak,
Haj, regő rejtem, regő rejtem!

(*Magyar Népzene Tára, II. Jeles Napok*.
Szerk. Kerényi Gy. Bp., 1953, Akadémiai, 857.)

A székelyföldi és moldvai *Júlia szép leány*, más néven *Mennybe vitt leány* balladájának hatása is tükröződhet Tamási darabjában, hiszen az égből a szűz Júliáért leszálló bárány, Krisztus-jelkép is rokonítható Balla Péter szamarával:

Ni hol ereszkedik egy arany ösvenke,
S azon növelkedik egy aran báránka.
S e fejibe vala kilenc misegyortya,
S e homlokán vala cifra fényes csillag.
Jobb oldalán vala áldott napnak fénye,
Bal oldalán vala áldott holdnak fénye.
E mennyei gyortyák gyújtatlan gyúljanak,
E mennyei harangok huzatlan szóljanak!
E mennyei harangok huzatlan szóljanak,
E mennyei ajtók nyitatlan nyíljanak!

(Klézse, Moldva, Kallós Z. gyűjtése; kiadta Vargyas L.: *Balladaskönyv*. Bp., 1979, Zeneműkiadó, 27)

S míg Péter sorsa felett vitatkoznak a falubeliek, ő kimegy a háza elé, és *búzát* vet. Búzát, mert az az élet jele, abból lehet a liturgiában Krisztus teste. Népünk úgy tudja, hogy minden egyes búzaszemen Jézus arca látható, és ezért ezt a legalapvetőbb, embert éltető gabonát *Életnek* nevezi. A prófétai magvető munkájának hatása pedig több nemzedéken keresztül megsokszorozódik.

Balla Péter rendületlenül kitart igaza és mitikussá emelkedett szamara mellett. Pedig a háború idején elvesztette kedvesét, aki Kristófhhoz ment hozzá. Kristófhhoz, aki az ősi székely mikrokozmoszba is betört új világ, a gépek szerelmese lett. Ő sem érti Pétert, aki a színpadon – kitűnő rendezői elgondolásként – fát gyalul és fát farag, mint a székely Jézus-faragók évszázadokon át. Péter marad annál, ami természetes, ami emberi, ami eredeti. A lelkében szilárdan hiszi: a jövő neki dolgozik.

Pétert csupán egyetlen ember, az öreg Pakot Ambrus érti meg, aki a Görgényi-havasokból, Varságról érkezik. Ambrus kéri, hogy Péter az ő tiszta, szűz lelkébe fogadja be az égből élő lélek-lányát, Idát, akit négyesztendő korában felfaltak a vadak. Ida után csak egy zöld kucsma maradt piros bojttal. A 2. és 3. felvonásból kiderül, hogy az önmarcangoló, szerelemtől égő erdei ácsmester, Lázár „lánya” Boróka valójában nem az ő lánya, mert rettenetes fájdalomban a saját elhunyt lánya helyett rabolta el akkor, amikor gyermekét halálra sebeztek a vadak. Boróka volt Ambrus elveszettnek hitt gyermeke. A rendező zsenialitása, hogy amikor a számról és Borókáról, azaz a lelki értelemben szeretett és Péter által eljegyzett Idáról van szó az előadás során, akkor a *háttérből* az *Itt jelen vagonon az Istennek Fia...* kezdetű népének – egyébként késő középkori eredetű – himnusz dallama szól. Teológiai szempontból ez a melódia rejtetten újra a búzára, az élet jelképére utal, hiszen erre a dallamra éppen az Eucharisztia himnuszának szövege, az *Itt jelen vagonon...* énekelendő az (éppen) székelyföldi Kájoni János ferences által 1676-ban Csíksomlyón kiadott *Cantionale Catholicum* szerint.

A darab első részében csak Péter hordozza a rendíthetetlen reményt, és Nikita bácsi humora oldja a sok fájdalmat. A harmadik felvonásra az Ida–Borókával kapcsolatban kiderült igazság – ugyancsak szentírási példázat szerint – szabaddá tett mindenkit; szinte az összes szereplő *fehér* ruhába öltözött, és már nemcsak a háttérből szól az *Itt jelen vagy*on melódiája, hanem itt a földön, *valóságosan*, pont azoknak a gyermekeknek a harmonikáján, akik az első felvonásban a próféta-Pétert gúnyolták. A küldetésében és hitében hűséges Balla Péter elnyerte a jutalmát, mert a lélekben rajongott Idát immár Borókaként a maga létező, testi valóságában is eljegyezhetette. Sőt, a gépimádó Kristóf kimondva *tékozló fiú*ként tért meg a Krisztus-jelképekkel teli szamar gazdjához, ugyanis az általa pogányul istenített gép eltörte a kezét. S Balla Péter neki, a már megtértnek adta át a szamarat, miközben a saját maga által felépített házra feltette a keresztet alkotójával, a sebzett szívú és ugyancsak megtisztult Lázárral. A fesszületre a *fehér* virágot a szépséges és fiatal Ida–Boróka hozta. Mellé a *zöld* sapka került, tetején a *piros* bojtjal. S amikor az oltalmazó *kereszt* felkerül a jövőt jelentő új ház *tetejére*, akkor a *tizenkét* szereplő egy *fehér* abrosszal leterített *asztal*, ha úgy tetszik, családi oltár köré gyűlik, ahol – ugyancsak ősi és keresztény jelképként – *kenyeret* és *bort* költ el az ifjú pár egészségére.

Tamási Áron *példázat*ként jelöli meg páratlan szépségű és örök tanulságokat mutató színdarabját. A példázat, a kereszt misztikája, a passió és a feltámadás átélése évszázadok óta a nép lelkületét formáló iskolai műveltségben is jelen volt Székelyföldön. Hiszen éppen Csíksomlyó jelenti a magyar nyelvű, tömegeket vonzó színjátszás bölcsőjét azáltal, hogy a XVIII. században összesen 104 iskoladrámát, közöttük 39 passiójátékot mutattak be az ősi ferences Mária-kegyhely gimnáziumában. E barokk népi előadások valóságosak és egyúttal allegorikusak voltak. A legtöbb csíksomlyói passiójáték prologusa vagy epilógusa is *példázatról* beszél, amelyből a nézőnek okulnia kell. Középkori mintára többszintű színpadon, a mennyországban, a földön és pokolban zajlottak e misztériumjátékok. Tamási Áron darabja és Vidnyánszky Attila rendezői munkája egyesíti a mennyet Ida–Borókával, a számarral és az *Itt jelen vagy*on dallamával, a földet Balla Péter, Kristóf és Nikita bácsiék sorsával és a purgatóriumot Lázár lelki gyötrődéseivel. Nem irodalom- és liturgiátörténeti szempontból *A vitéz lélek* esetében egy misztériumjátékkal van dolgunk. Az arisztotelészi drámaelmélet szempontjából pedig egy mélyen tanulságos komédia, hiszen pozitív végkicsengése és tanítása van.

A Nemzeti Színház előadása minden szempontból hiteles. A színpadon nem alkalmaznak műanyagot, csak fát, kerámiát, szövetet és más, természetes anyagokat. A fákkal teli színpadkép valóban a Keleti-Kárpátokat idézi. A szereplők viselete szintén korhű és beszédes, elég csak Péterre gondolni, aki az ártatlanság és kiválasztottság jeleként végig fehér ruhában jelenik meg a színpadon. Nem lehet eléggé megbecsülni Vidnyánszky Attila rendező és a szereplők azon munkáját, hogy a Tamási-darab eredeti, archaikus nyelvezetét és székely dialektusát, az egész előadás lelkét és egyik lényegét hitelesen és következetesen megőrizték.

Mindannyian tudjuk, hogy a *Ki tudja merre, merre visz a végzet...* kezdetű, 1923-ban Budapesten keletkezett, *Székely Himnusz*ként ismert énekért börtön járt az elmúlt évtizedekben, emiatt az alkotás tiszteletet érdemel. Benne végzetről, göröngyös útról és sötét éjjelről van szó. Megbecsülve a *Ki tudja merre...* történelmi érdemeit, véleményem szerint inkább Tamási Áron darabját kellene az egyik legfőbb székely, tágabban magyar jelképnek tekinteni, mert a hitet, a reményt, a kitartást, a prófétai sziklaszilárdságot és annak jutalmaként a mennyei, sőt, már itt, közöttünk a földi boldogságot, a biztató jövőt, beteljesedést sugározza. Tamási Áron példázata és annak előadása a pesti Nemzeti Színház színpadán művészi, misztériumos, mitikus-népmesei és mélyen bibliai elemekkel bizonyítja, hogy a lelkiekből kell elindulnia a megújulásnak. Népünk lelkében és mindennapjaiban – kimondva és kimondatlanul, felismerve és ismeretlenül az elmúlt évszázadok erőt adó és természetes örökségeként – ez a magától értetődő istenközelség él a maga szimbólumaival.

Csak fel kell ismernünk életünk és környezetünk mitikus szamarait és azok apostoli látnokait!

Tamási Áron. Vitéz lélek. R.: Vidnyánszky Attila. Horváth Lajos Ottó (Nemzeti Színház, 2015. Fotó: Eöri Szabó Zsolt)